

Umman 2005

Ali Balcı*

Rejime yönelik tehdit oluşturdıkları gerekçesiyle İbadi¹ mezhebine mensup kişilerin tutuklanması ve yargılanma süreci 2005 yılı boyunca Umman'da yaşanan en önemli iç politik gelişme olarak gösterilebilir. 2004'ün Aralık ayında başlayan ve 2005'in Ocak ayının ilk yarısı boyunca devam eden operasyonlarda ulusal güvenliğe zarar verdikleri gerekçesiyle aralarında önemli akademisyenlerin de bulunduğu İbadi mezhebine

mensup birçok kişi tutuklandı. Operasyonlarda tutuklananlar, hükümet yetkilileri tarafından yasa dışı bir örgütlenmeye giderek silah zoruyla rejimi yıkmaya çalışmak ve onun yerine dini bir rejim kurma hedefi gütmekle suçlanmışlardı.

26 Ocak'ta Umman güvenlik görevlileri Yemen'den ülkeye silah sokmaya çalışan bir gemiye el koyarken, yapılan

Resmî Adı	Umman
Başkent	Maskat
Yüzölçümü	212.460 km ²
Nüfus	3.001.583
GSMH	40,14 Milyar Dolar
Hükümet Biçimi	Monarşi
Devlet Başkanı	Kabus bin Said (1970-)
Dışişleri Bakanı	Yusuf bin Alavi
Türkiye Büyükelçisi	Muhammed Nasır El-Vohabi
Askeri Harcamalar/GSMH	% 11.4
Asker Sayısı	41,700 (2002)
Etnik Yapı	
Arap	% 75
Diğer	% 25 (Hindu, Pakistanlı, Sri Lanka, Bangladeşli)
Dini Yapı	
İbadi Müslüman	% 75
Sünni ve Şii	% 13
Diğer	% 12
Petrol Üretimi	769.000 varil/gün
Petrol Tüketimi	62.000 varil/gün
İhracat	19,01 milyar dolar
İthalat	8,709 milyar dolar

* Arş. Gör., Sakarya Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü.

¹ Genelde Umman, Batı Afrika, Cezayir ve Libya'nın bir kısım bölgelerinde yandaşları olan, İslam'ın Şii ve Sünni kollarından farklı bir yol izleyen bir mezhep. Net rakamlar olmasa da yapılan tahminler Umman nüfusunun % 50'sini Sünnilerin, % 45'ini İbadilerin ve % 5'ini de Şiilerin oluşturduğunu göstermektedir.

yorumlar söz konusu gemi vasıtasıyla ülkedeki İbadi örgütlenmesine silah sağlanmaya çalışıldığı yönündeydi. Enformasyon Bakanlığı 30 Ocak'ta yaptığı açıklamada Ocak ayı boyunca devam eden operasyonlarda 300 kişinin tutuklandığını ifade ederken, söz konusu kişilerin İslami kurallara aykırı olduklarına inandıkları Muscat Festivali'ni hedef aldıkları yönündeki açıklamalar ise ülkedeki tedirginliği daha da artırmıştır.²

Enformasyon Bakanı'nun "ulusal güvenlik" meselesi olarak yansıttığı olaylara ilişkin 18 Nisan'da başlayan yargılama sırasında tutuklulardan birçoğu suçlamaları reddederken, bazıları da yaptıklarından dolayı pişman olduklarını ve Sultan Kabus bin Said El-Said'den özür dilemek istediklerini belirtti. Devletin İbadi mezhebini İslam'ın bir kolu olarak kabul ettiğini ifade eden mahkeme ise zanlıların böyle bir örgütlenme içine girmelerinin gereksiz olduğunun altını çizmiştir.³ 2 Mayıs'ta sonuçlanan davada Umman Devlet Güvenlik Mahkemesi 30 kişiyi altı yıldan yirmi yıla kadar değişen sürelerle hapis cezalarına mahkûm etti.

Kararların diyalog ve uzlaşma temelinde alındığı ve devamlı ortak bir zeminin arandığı ülke olarak bilinen Umman yaşanan güvenlik sorunlarına rağmen bu özelliğini de sürdürmeye çalışmaktaydı.⁴ Devlet Güvenlik Mahkemesi'nin mahkûmiyet kararı ulusal güvenlik temel alınarak verilmiş olsa da, ülkedeki önemli akademisyenlerin ve iş adamlarının hapis cezasına çarptırılmaları tolerans kültürüne zarar vermekteydi. Bu kültür ve ulusal güvenlik arasında bir denge kurma çabasında olan⁵ Sultan Kabus, 9 Haziran'da Kuveyt'e gerçekleştirdiği ziyaretin dönüşünde yaptığı açıklamada söz konusu kişilerin hapse mahkûm edilmelerinden dolayı üzgün olduğunu ifade etmiştir.⁶ Nitekim Sultan'ın açıklamasını izleyen günlerde hapisteki tutuklulardan önemli bir kısmı serbest bırakılmıştır.

² Extremists held in Oman sweep, say diplomats", **Gulf News (GN)**, January 27, 2005; "Oman confirms security arrest", **El-Jazeera**, January 30, 2005.

³ "Oman Islamists plead not guilty", **El-Jazeera**, April 25, 2005; "Omani Islamists plead innocence at state trial", **Daily Star (DS)**, April 26, 2005.

⁴ Patrik Seale, "A country at peace at home and abroad", **GN**, February 11, 2005.

⁵ Jeremy Jones ve Nicholas Ridout, "Democratic Development in Oman", **The Middle East Journal**, Volume: 59, Number: 3, Summer 2005, s. 383.

⁶ "Oman pardons 31 in Islamist plot", **El-Jazeera**, June 09, 2005.

2005 yılında iç politika bağlamında yaşanan diğer önemli gelişme, yabancı işçilere yönelik olarak hükümetin başlattığı, kendi ülkelerine geri dönmelerini öngören “Ummanlılaştırma” politikası bağlamında birçok yabancı uyruklu kişinin Umman’dan ayrılması olmuştur. Ocak 2003’te 2 milyon nüfusa sahip Umman’da yabancı işçi ve ailelerin sayısının 550.000’e yaklaşması, özellikle ülkedeki Ummanlıların işsizlik sorunlarıyla karşılaşmasıyla birlikte önemli bir sorun olmaya başlamıştı. Umman hükümetinin söz konusu soruna bir çözüm bulmak amacıyla başlattığı “Ummanlılaştırma” projesi bir taraftan yüzde 55’i 20 yaş altı olan yerli nüfusa iş imkânları sağlamayı, diğer taraftan da ülkenin yabancı işçilere bağımlılığını ortadan kaldırmayı hedefliyor. Bu proje kapsamında 2005 yılının ilk yarısında çalışma izinleri uzatılmayan 9.000’in üzerinde yabancı işçi ülkeden ayrılmak zorunda kaldı⁷ ve bir zamanlar bu kişilerin üstlendiği işlerde yerli nüfus istihdam edilmeye başlandı.

Birkaç yıl öncesine kadar günde 970.000 varil petrol üretime sahip olan Umman’da 2005 yılı itibarıyla petrol rezervlerinin giderek azalmasına bağlı olarak söz konusu üretim miktarında önemli bir düşüş yaşanmış ve üretim günde 750.000 varile düşmüştür.⁸ 20 yıl sonra ülkedeki petrolün tükenme olasılığı da düşünüldüğünde, yerli nüfusa iş imkânı sağlayacak olan Ummanlılaştırma projesinin önemi daha da artmaktadır. Fakat, Bahreyn ve Birleşik Arap Emirlikleri’nin yabancı işçilerin bu ülkelerde çalışmalarına yönelik yasakları kaldırılmaları 2005 yılının sonlarına doğru Umman’da da bu projenin tartışılmasını beraberinde getirmiştir. Uluslararası Çalışma Örgütü’nün önem verdiği, “çalışma hakkı” bağlamında gündeme gelen tartışmalara Umman İnsan Gücü Bakanı (Minister of Manpower) Cuma bin Ali Cuma, “iki yıldır süren yabancı işçilerin sınırlandırılması politikasının gözden geçirilmekte olduğunu” açıklayarak katıldı.⁹

Turizm ülkenin petrole olan bağımlılığını azaltmak isteyen Umman yönetimi için ikinci çıkış noktası olarak görülmektedir. Um-

⁷ Meena Janardhan, “Middle East: Oman, Bahrain Crack Down on Foreign Workers”, *Global Information Network*, December 14, 2005, s. 1.

⁸ “Oman predicts lower oil production in 2005”, *DS*, December 06, 2004.

⁹ “Oman may lift two-year entry ban on expats”, *GN*, 13 December, 2005; 2004 ve 2005 yılı boyunca artan petrol fiyatları üretimde yaşanan bu düşüşün Umman ekonomisini olumsuz etkilemesinin önüne geçmiştir. Fakat, üretimdeki düşüşün ileriki yıllarda artarak devam edeceği düşünülürse Umman’ın ülke ekonomisini petrole bağımlılıktan kurtarma çabası daha iyi anlaşılabilir.

man tarihinin en büyük turizm projesi olan El-Medine El-Zarka'nın (Mavi Şehir) inşasına 2005 Haziran'ında başlandı. 15 milyar dolara malolması ve 15 yılda tamamlanması beklenen proje ile Umman yönetimi ülkeyi önemli turizm merkezlerinden biri haline getirmeyi ve bu bağlamda ekonominin petrole olan bağımlılığını azaltmayı amaçlamaktadır. 7000 kişiye doğrudan 25.000 kişiye de dolaylı iş imkânları sağlayacak olması da göz önüne alındığında, projenin petrol üretimi azalan Umman için önemi daha da artmaktadır.¹⁰ Başkent Maskat'ın batısı boyunca uzanan 7,3 kilometrelik sahili kapsayan "The Wave" projesinin inşasına ise Mayıs ayında başlanmıştır. Bu proje bir milyar dolarlık maliyetiyle Mavi Şehirle kıyaslandığında daha küçük olsa da, Umman'ın ülkedeki turizm endüstrisini geliştirerek petrole olan bağımlılığını azaltma çabasını göstermesi açısından önemlidir.

Her iki projenin Birleşik Arap Emirlikleri'ndeki (BAE) turizm çalışmalarıyla benzerlik taşıması iki ülke arasında gelecekte turizm konusunda bir rekabetin yaşanacağına ilişkin tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Bu tartışmalar üzerine Umman Turizm Bakanlığının bir yetkili yaptığı açıklamada diğer "Körfez ülkeleriyle aralarında bir rekabetin olmadığını", farklı zevklere hitap ettiklerini dolayısıyla da "Dubai'ye alışverişe giden turistlerin Umman'a kültür gelenek ve tarihsel mirası görmek için geleceklerini" belirtmek zorunda kalmıştır.¹¹ Bu bağlamda, BAE'nin en önemli firması olan Dubai International Properties'in Umman'da inşa edilecek turizm merkezlerinde önemli yatırımlarda bulunacağını açıklaması ve bu doğrultuda Maskat yönetimi ile çeşitli anlaşmalar imzalaması söz konusu projelerin UAE ve Umman arasında rekabete değil iş birliğine yol açacağını bir göstergesi olmuştur.¹²

Dış politika bağlamında Umman için 2005 yılındaki en önemli gelişme olarak ABD ile imzalanan serbest ticaret anlaşması gösterilebilir. Umman'ın 2000 yılında Dünya Ticaret Örgütü'ne dâhil olması ve Temmuz 2004'te ABD ile bir Ticaret ve Yatırım Çerçeve Anlaşması imzalaması Washington ve Maskat arasındaki ekonomik ilişkilerin seyrini önemli oranda değiştirmişti. 2005 yılına gelindiğinde Bush

¹⁰ "Oman to build \$15 billion Blue City", **DS**, June 06, 2005.

¹¹ "Gulf states spending billions to emulate Dubai's tourism success", **DS**, April 02, 2005.

¹² "Dubai Int'l Properties to develop Oman resort", **Gulf Today (GT)**, March 28, 2005.

yönetiminin Mayıs 2003'te ortaya attığı Ortadoğu Serbest Ticaret Bölgesi oluşturma projesi bağlamında ABD ve Umman arasında bir serbest ticaret anlaşmasının imzalanmasına yönelik girişimler başlamıştır. ABD açısından Umman'daki Amerikan şirketleri için yasal bir temel sağlayacak olması bakımından önemli olan anlaşma, Umman'lı yetkililer tarafından da ABD ile ticareti artıracak bir unsur olarak görülmekteydi. Görüşmelerde ABD'yi temsil eden Catherina Novelli'nin Ürdün'ün ABD'ye yönelik ihracatının serbest ticaret anlaşmasının imzalanmasıyla birlikte 11 milyon dolardan 1,2 milyar dolara yükseldiğinin altını çizmesi de Umman yönetiminin bu konudaki beklentilerini pekiştirmiştir.¹³

Umman'ı ABD ile böylesine bir anlaşma yapmaya iten en önemli neden "Ummanlılaştırma" projesinde de olduğu gibi, ülkedeki petrolün geleceği konusundaki endişeler olmuştur.¹⁴ Dolayısıyla Umman için Novelli'nin söyledikleri hayli önemliydi ve ticaretin çeşitlendirilmesi ülkenin petrole olan bağımlılığını azaltacaktı. Serbest ticaret anlaşmasına yönelik Mart 2005'te başlayan görüşmeler 3 Ekim'de sona ererken, anlaşmanın imzalanması 2006'nın Ocak ayına kaldı. ABD Başkanı George W. Bush ise 17 Ekim'de Kongre'ye yönelik mesajında serbest ticaret anlaşmasının öneminden bahsetmiş, "Umman'ın Serbest Ticaret Anlaşması'na dâhil olmasının İsrail, Ürdün, Fas ve Bahreyn'le başlayan bir projenin parçası olarak algılanması gerektiğini ve bunun Washington'un Ortadoğu'da demokrasi ve ekonomik gelişmeye ilişkin vizyonunu hayata geçirmede önemli bir adım olduğunu" belirtmiştir.¹⁵

Öte yandan, ABD ile serbest ticaret anlaşmasının imzalanması Körfez İş Birliği Konseyi (KİK) üyesi olan Suudi Arabistan'da bu anlaşmanın KİK'in öngördüğü ekonomik politikaları sekteye uğratabileceği dolayısıyla tedirginliğe neden olmuştur. Riyad söz konusu anlaşmalara yönelik tepkisini Aralık 2004'deki KİK zirvesinde iki taraflı serbest ticaret anlaşmalarının KİK'in ekonomik boyutuna zarar vereceğini ifade ederek göstermişti. Gelen tepkiler üzerine Umman Ticaret ve Endüstri Bakanı Mayıs 2005'te Washington ile görüşmelerin başla-

¹³ "US-Oman free trade agreement will lead to rise in prosperity", *GN*, March 14, 2005.

¹⁴ "Oman takes steps to safeguard future without oil", *DS*, July 21, 2005

¹⁵ **White House**: <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2005/10/20051017-9.html>

masından kısa süre önce yaptığı açıklamada KİK bağlamında yürütülen ekonomik entegrasyonla ABD ile serbest ticaret anlaşması imzalanmasının birbirleriyle çelişmediklerini ve bu anlaşmanın ekonomik entegrasyona zarar vermeyeceğini belirtmek zorunda kalmıştır.¹⁶

Suudi Arabistan, Yemen ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ile sınır sorunlarını, Pakistan ile aralarındaki deniz sularının kullanımına ilişkin sorunu¹⁷ çözüme kavuşturan Umman son yıllarda özellikle bölge ülkeleriyle iyi ilişkilerini sürdürmektedir. 9-10 Ocak tarihlerinde BAE Başkanı Şeyh Hamdan Bin Zayed El-Nahyan'ın Umman'a yönelik iki günlük ziyareti ülke basınında "kardeş ülke devlet başkanının ziyareti" şeklinde sunulularak bu kardeşliğin iki ülke vatandaşlarının sadece kimlik kartlarını kullanarak sınırdan geçiş yapabilmesine imkân tanıdığıın altı çizildi.¹⁸ Kabus'un ziyaretin iki ülke arasında iş birliği için yeni alanlar açması bakımında önemli olduğunu belirtmesinin ardında yapılan görüşmelerde iki ülke arasında Umman'ın Sur ve Kurayt bölgelerini birbirine bağlayacak otoyol projesi için 191 milyon Dirhem (yaklaşık 52 milyon dolar) krediyi öngören bir anlaşma imzalandı.

17 Ocak'ta Umman ve BAE hükümetleri iki ülke arasındaki sınırı kesin olarak belirleyen anlaşmayı onaylayarak anlaşmanın uygulanmasını denetleyecek ortak bir komitenin oluşturulmasını kararlaştırdılar. 11 Mart'ta iki ülke arasında Umman'dan BAE'ye doğal gaz aktarımını amaçlayan ve 437 milyon Dirhem'e mal olacak olan doğal gaz boru hattı inşasına başlandı. Umman Petrol ve Doğal Gaz Bakanlığı müsteşarı yaptığı açıklamada projenin son dönemlerde bütçe açıklarıyla karşılaşan Umman için ticari bir kazanç anlamına geldiğine dikkat çekti.¹⁹ Boru hattı inşasının başlamasını, 5 Eylül'de BAE'nin Dolphin Enerji Şirketi ile Umman Petrol Şirketi (Oman Oil Company) arasında 2008'in başından itibaren BAE'ye doğal gaz aktarımını öngören bir anlaşmanın imzalanması izledi.²⁰

¹⁶ "FTAs not to affect GGC agreements: Oman", *GT*, March 13, 2005.

¹⁷ 1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesi doğrultusunda Umman ve Pakistan Arap Denizi'nin kullanımına ilişkin sorunları çözmek amacıyla 12 Haziran 2001'de deniz sınırı (maritime boundary) anlaşması imzalandılar.

¹⁸ "Muscat media says UAE-Oman ties are an example to follow", *GN*, January 10, 2005.

¹⁹ "Oman-UAE gas pipeline Project launched", *GN*, March 10, 2005.

²⁰ "UAE's Dolphin strikes gas sales deal with Oman", *GN*, September 06, 2005.

2005 yılı boyunca dış politika bağlamında yaşanan önemli bir gelişme de Umman ve Pakistan arasında yabancı işçilerin körfez ülkelerine sızmasını önleme konusunda varılan mutabakat oldu. Bu mutabakat özellikle uzun bir deniz kıyısına sahip olan Umman'a yabancı işçilerin denizden kolayca sızmasını önlemeyi öngörüyor olması nedeniyle önemliydi. Bu çerçevede, Ummanlı yetkililer yabancı işçilerin Pakistan'dan kara yoluyla İran'a oradan da botlarla Umman'a geçmesini göz önünde bulundurarak söz konusu iki ülkeyle Körfez'de ortak devriye kurulması hususunda görüşmelerde bulunmuştur. Pakistan ortak hareket etme teklifini kabul etse de, Umman'ın Pakistan büyükelçiliğinden bir yetkili yaptığı açıklamada İran'dan bu konuda herhangi bir tepki almadıklarını belirtmiştir.²¹ 2005'in ilk yarısında Umman'dan Pakistan'a geri gönderilen kaçak göçmenlerin sayısının 4.500'e ulaştığı düşünülürse söz konusu iş birliğinin önemi daha da artmaktadır.²²

5 Ekim'de İran Dışişleri Bakanı Menuçehr Mutteki ile gerçekleştirdiği görüşmenin ardından yaptığı açıklamada Umman Dışişleri Bakanı Yusuf bin Alevi İran'ın son dönemlerde karşı karşıya bulunduğu nükleer soruna ilişkin ülkesinin politikasını belirtmenin yanı sıra, Irak'tan Filistin'e kadar Maskat yönetiminin bölge sorunlarına ilişkin politikalarını da özetlemiştir.²³ Son dönemdeki nükleer tartışmalara değinerek ülkesinin "İran'dan herhangi bir tehlike hissetmediğini" ifade eden Alevi, ABD'nin İran ve Suriye'ye yönelik askerî operasyon olasılığına ise kesinlikle karşı çıktıklarını belirtmiştir. İran Dışişleri Bakanı Mutteki ise ziyaretin İran'da Mahmud Ahmedinejat'ın seçilmesiyle başlayan yeni dönemde de iki ülke arasındaki ilişkilerin olumlu seyrinin devam edeceği anlamına geldiğini açıklamıştır.

Öte yandan, İran Dışişleri Bakanı'nun ziyaretinin ardından yaptığı açıklamada İsrail'in 2002'deki Arap Ligi'nin Beyrut Zirvesi'nde alınan kararlara uyması, dolayısıyla da öncelikle Suriye, Filistin ve Lübnan'daki işgal ettiği bölgelerden çekilmesi gerektiğinin altını çizen Alevi, aksi durumda İsrail'in bölgede istediği güvenliğe kavuşmasının mümkün olmadığını belirtti. Alevi, ikinci intifadanın başlamasının ardından Umman'da yapılan gösteriler dolayısıyla Ekim 2000'de ka-

²¹ "Oman and Pakistan in joint efforts to patrol coasts", **GN**, May 14, 2005.

²² "The emigration racket", **Dawn**, May 14, 2005.

²³ "The Omani Foreign Minister Confirms That...", **Ain-El-Yaqeen**, October 14, 2005.

patılan Muscat'taki İsrail Ticaret Ofisinin de söz konusu çekilme gerçekleşmeden açılmayacağını açıklasa da, Umman'ın ABD ile Ortadoğu Serbest Ticaret Bölgesi projesinin bir ayağı olan serbest ticaret anlaşmasını imzalaması Körfez ülkelerinin İsrail'e uyguladıkları ekonomik ambargonun esnemesi anlamına gelmekteydi.

Irak sorununa ilişkin ise Alevi, ülkesinin Irak'ta "istikrarın daha fazla asker gönderilerek değil, ancak ülkede ulusal bir uzlaşma ortamı oluşturularak sağlanabileceği" yönünde bir politika izlediğini açıklamıştır. Alevi'nin bu açıklamalarına paralel olarak, Irak Dışişleri Bakanı Hoşyar Zebari 15-16 Kasım'da Umman'a yönelik gerçekleştirdiği ziyaret sırasında yaptığı açıklamada "Maskat'ın Irak politikasının Irak halkının çıkarlarının korunması ve ülkenin istikrarı ve bütünlüğü" doğrultusunda olduğunu belirtmiş ve Ummanlı yetkililerden Irak'ın yeniden inşası konusunda destek sözü aldığını da açıklamıştır.²⁴

Kronoloji Umman 2005

- 09-10 Ocak:** BAE Başkanı Şeyh Hamdan Bin Zayed El-Nahyan Umman'a iki günlük ziyaret gerçekleştirdi.
- 17 Ocak:** Umman ve BAE hükümetleri iki ülke arasındaki sınırı kesinleştiren anlaşmayı onayladılar.
- 30 Ocak:** Umman Enformasyon Bakanlığı Ocak ayı boyunca İbadi mezhebine bağlı ve ülkedeki rejimi değiştirmeyi amaçlayan 300 kişinin tutuklandığını açıkladı.
- 18 Nisan:** Ocak ayı boyunca tutuklanan kişilerin yargılanmasına başlandı.
- 02 Mayıs:** Devlet Güvelik Mahkemesi verdiği kararla 30 tutukluyu 6 yıldan 20 yıla kadar değişen hapis cezalarına çarptırdı.
- 14 Mayıs:** ABD ile Umman arasında serbest ticaret anlaşmasına ilişkin görüşmeler başladı.
- 09 Haziran:** Devlet Başkanı Kabus Ocak ayı boyunca tutuklananlardan özür diledi.
- 03 Ekim:** ABD ve Umman arasında Serbest Ticaret Anlaşmasına ilişkin yürütülen görüşmeler sona erdi.
- 05 Ekim:** İran Dışişleri Bakanı Menuçehr Mutteki Umman'a bir ziyaret gerçekleştirdi.
- 15-16 Kasım:** Irak Dışişleri Bakanı Hoşyar Zebari Umman'a iki günlük bir ziyaret gerçekleştirdi.

²⁴ "Oman-Iraq relations 'prospering'", GN, November 16, 2005